

T.P. 7/5-76

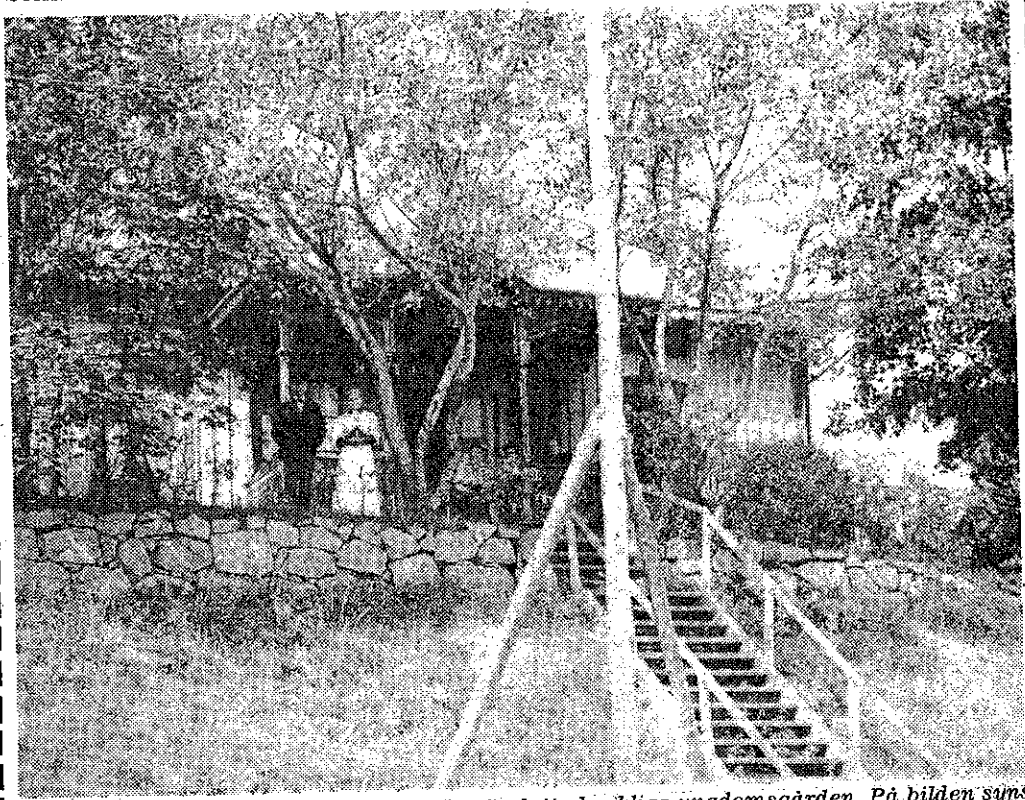
Det stora Berget

Strövtåg i hembygden

av Sven Lantz

Sedan urminnes tider låg det där orört vid stranden av den flikiga sjön. Så nära att inte ens landsvägen, som måste förbi, kom fram där utan måste ta en omväg längre upp mot skogen. Berget låg på Råckebo gårds ägor, vid sjöns Sommens strand.

Men järnvägen när den skulle fram kunde inte följa landsvägen här, utan den skulle rakt fram. Och så fick berget ge vika. Det var den sidan som låg närmast sjön, som måste bort, ty där skulle järnvägen byggas. Vid sjöstranden.

Så här såg Karlsberg ut omkring 1910. Nu är detta kyrkliga ungdomsgården. På bilden syns bl a Uno Somme och hans syster Karin.

ca. 721 bild.

Det är nu redan rätt länge sedan detta hände, mer än hundra år sedan, men på olika sätt har det ändå meddelats oss. Genom muntlig tradition och nedtecknade handlingar.

Så berättar t ex tidningen Östgöta Correspondent om händelserna när järnvägen byggdes, och fastän namnet Sommen inte återkommer så ofta, är det ändå dessa trakter, som det nu handlar om.

28/10 1873. "Järnvägsbyggandet å östra stambanan har under tredje kvartalet innevarande år bedrivits med en arbetsstyrka vilken under juli månad uppgick till 2 587 man. För banans terrasserings i huvudlinjen har blivit bortschaktat 6 331 kubikstänger jord och 288,3 kubikstänger berg blivit bortsprängt. Vid Säby är terrasserings under arbete och vägomläggning påbörjad."

En kubikstäng var väl omkring 26 kubikmeter.

□ Litet samhälle

Räckebron och Säby var de stationsnamn som var påtänkta för Sommen till en början. Robert Granberg kom till Sommen vid sekelskiftet, gift med dottern Elna till en av järnvägsbyggarna, A J Nilsson, som stannat kvar i Sommen som banvakt, kunde berätta vad han hört.

"Vid tiden för järnvägens framdragande genom trakten bestod samhället av endast Räckebrö gård samt tre mindre stugor: Lugnet, Tallegläntan och Göransberg. Häradsallmanningen, eller Holaveden, sträckte sig då ända ner till sjön Sommen, men måste dra sig något tillbaka när "rallarna" kom och lade järnvägen vid sjön. Kanske rättare i sjön, ty en väsentlig del av sjövikens måste fyllas. Fyllning saknades dock, men man har ej hört att några sjunkningar inträffat."

Detta tyder på att sjön gick längre upp, medan berget gick längre ut, än vad nu var fallet.

□ Rallarna slogs

Den 14 febr 1874 kunde Ö C berätta följande:

"Ett större slagsmål uppstod den 1 dennes bland järnvägsarbetarna å östra stambanan vid Räckebrö, varvid arbetaren A B Andersson från Östergötland blev så illa slagen att fara är för livet. Han vårdas f n vid Boxholm å därvarande sjukhus."

□ Klättringen börjar

Bland andra som stannade kvar sedan arbetet med banan var slutfört och östra stambanan inavgits "var en järnvägsarbetare Sjöbring, som uppförde järnvägshotellet, det första hus som byggdes," enligt Granberg. "Samme person renoverade även en staten tillhörig och för järnvägsbyggandets använd smedja till boningshus."

Nu hade klättringen upp för Berget börjat.

Målarmästare A Wedin köpte tomt nr 4, närmast hotellet, och uppförde sitt bostadshus där. I dec 1880 ändrades namnet från Berget till Karlsberg.

□ Ångsäg

Bröderna Sörensen, som var norrmän, och ägde skogar uppefter sjön, anlade en ångsäg vid Sommens station redan på 1870-talet. De hade en yngre släkting som delägare och förvaltare, Ragnvald Burchardt, även han norrmän. Burchardt var född i Horten år 1853 och gift med Anna Katrine Boysen född 1855. 1888 antecknas de som inflyttade till Säby församling och bosatta i Sommen.

Burchardt inköpte tomt nr 5, men byggde aldrig på sin tomt. Redan följande år, 1889, flyttade de till Tranås.

Elis Kågen har i en av sina böcker lämnat uppgifter därom. "När den gamla sågen vid Tranåskvarn anlades har inte kunnat fastställas. Det synes emellertid som om den skulle ha funnits där redan i början av 1700-talet.

— Omkring 1890 byggdes sågen om, samtidigt som den utvidgades. Den drevs då av förvaltare R Burchardt. Han anlade även i mitten av 90-talet ett elektricitetsverk, som var inrymt i sågen." I Sommen levde B:s namn kvar på det hus som byggdes på tomten 1901, Burchardtsberg, rivet 1970, och ersatt med ny bebyggelse.

□ Största huset

Trävaruhandlare J E Karlsson flyttade med familj från Finnarp i Trehörna till Sommen 1902. Karlsson förvärvade en av tomterna Karlsberg och byggde där det största huset på Berget, med en ståtlig utsikt över sjön Sommen. Han övertog även det något mindre huset efter A Wedin, där fru Karlssons mor och far flyttade in.

Det allra äldsta stället torde vara Höjden, granne till Karlsberg, där Janne Herman Karlsson flyttade in från Västra Harg 1891, och senare sonen Ragnar, vår skolkamrat, som emigrerade till Amerika.

□ De gamla minns

Trävaruhandlare J E Karlssons son, Uno Somme, fortsätter i samma bransch, med eget sågverk och försäljning av sågade trävaror.

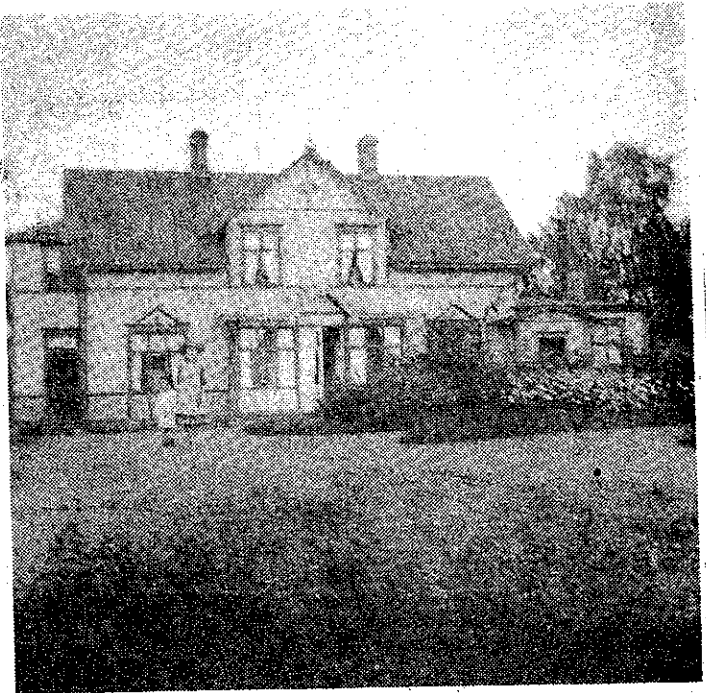
På toppen av Höjdgatan i det stora huset har nu kyrkan lokaler för sin ungdoms- och föreningsverksamhet, Ungdomsgården.

Där får även Sommens nybildade pensionärsförening gratis hålla sina månadsmöten. Hur gärna glider då inte de äldres blickar ut genom fönsterrutorna ner på bangården, där den gamla järnvägsstationen låg, och vidare ut över sjön med minnen från gångna tider. Soliga sommandagar med roddturer och lustresor med Carl Johan eller någon mindre ångbåt. De stannar med tacksamhet inför tanken på tider som flytt. Uppe på Berget är det dem gott att vara.

T.P. 13/5 76

Det här är riktiga Karlsberg

Den här bilden föreställer Karlsberg i Sommen, nuvarande ungdomsgården och fotot är taget omkring 1910. Sven Lantz gjorde i fredagens tidning ett strövtåg i hembygden och han berättade då om "Det stora Berget" och husen i dess omgivning. Tyvärr blev bilderna förväxlade och istället för Karlsberg visade vi hur Jernvägshotellet såg ut i begynnelsen. Men utanför Karlsberg står i alla fall Uno Somme och hans syster Karin.

T.P. 13/5-76

Den gamla bilden

Sommens station 1902

Denna bild är från ett vykort som är stämplat i Sommen 1902. Det är också Sommens järnvägsstation som pryder kortet. Håkan Nöijd, Tranås hittade kortet i ett gammalt linneskåp i en pålsverkstad. Som synes var stationshusets fasad mycket imponerande med en stor vapensköld uppe vid den lilla utbyggnaden mitt på huset.

Hit åker turisterna: Ydreslöjd

Morfadern började vandra som gårdfarihandlare. Hade en käpp över axeln och varorna inslagna i ett blått knyte. I dag har den forna manufakturaffären — som blev resultatet av morfaderns vandringar — blivit en av Sveriges allra största hemslojdsföretag.

Vi skriver om Ydre-Slöjd AB i Sommen. Under månaderna maj och juni tog innehavaren Per Göransson hit inte mindre än 80 busslastar kunder. Det innebar också drygt 3 000 turister för tranåsbygden. Som åt och drack och handlade och turistade på sjön Sommen.

Ydreslöjd har numera kontakt med över 100 tillverkare. Många f.d. hobbynickare har blivit företagare på heltid — tack vare Ydre-Slöjd.

I dag berättar vi om företaget och dess innehavare, som har en hel del nya ideer om hur Tranås bör arbeta i positiv riktning för en ökad turism.

SE SIDAN 5

BILDEN: Per Göransson i Sommen har blivit en av de allra största i landet när det gäller hemslojd.

Stimulera markägarna till att ta emot sommargäster Marknadsför vår natur!

Tranås kommun kan ej av egen kraft bli någon turistattraktion. Man bör söka samarbeta med Ydre, ty det är här ute man finner de verkligt natursköna bygderna. Kommunerna bör marknadsföra tillgångarna på rätt sätt. Förutom en markerad marknadsföring måste kommunerna stimulera enskilda!

Så säger Per Göransson, Sommen. Han har distinkta förslag om hur turismen bör byggas ut.

Sommargäster

— Kommunerna borde stimulera exempelvis enskilda markägare att iordningsställa småhus i stil med norrmännens hytt-system. Dessa skall hyras ut till familjer som vill bo i bygden. Detta måste finnas som alternativ till tält och husvagnar. Man måste stimulera folk till att ta emot sommargäster!

Per Göransson vill slopa stora semesterbyar i form av Rönås.

— I Norge har stugägarna 3-4

hytter. Det räcker, säger Per. Tätorterna kommer ändå att suga in köpkraften — men vi slipper flockmentaliteten!

Matmarknad

Fler näringsställen måste till på landsbygden, men det bör finnas underlag för detta om vi kan erbjuda här nämnda alternativ till tält och husvagnar. Det finns bara 4 matställen runt hela sjön och det är för få.

Det borde finnas marknad för flera.

Mera förslag! Vid Liljeholmens gård borde en kaffestuga inrättas och dagliga turer med Strömsholmen anordnas. Alternativt till Blåviks kyrkby.

Positivt

Det måste bli en positiv inställning till turismen i bygden, men det krävs ett samarbete mellan kommuner och enskilda människor, hävdar Per Göransson, som

funderat mycket på turismen.

Per Göransson efterlyser också en anläggningsbrygga — rejäl sådan — i Hätte och ute vid Tranås-baden.

En daglig tur med Strömsholmen borde vara naturligt för sommar-Tranås.

Och naturligtvis: Öppna Gripenbergs slott för turisterna med regelbundna visningar.

Hembygdsparken

Till sist: Tranås har ett verkligt tjuvig område i Hembygdsparken med vandrarhemmet. Men varför dessa hemska trädgårdsmöbler? Kan inte kommunen hjälpa till och göra området turistvänligt?

Bättre skyltar med information och ett renoverat vandrarhem står således också på Per Göransson önskelista.

Vilken härmad överlämnas till kommunen.

De kommer från Blekinge, Skåne, Göteborg och Bohuslän, Västergötland, Södermanland och Östergötland. Och så Småland förstås! Per Göransson i Sommen har nu etablerat sig som Tranås störste turistfixare. Det har bara blivit så. För att öka omsättningen i sin butik tog han initiativet till bussresor, lade upp program med pålsvisning, sightseeing på sjön Sommen, måltider etc. Det har slagit synnerligen väl ut!

Det finns ett bussföretag i Ringarum som bidragit med 25 busslastar kunder och turister.

Turisterna handlar — och trivs! Och Per Göransson trivs!

Och det gör också hans många leverantörer, som vuxit till antal och omfång år från år. Om man plockade samman alla legotillverkare till Ydre-Slöjd så skulle man få till stånd en hel liten industri!

Om Axel Linus Sträng och hans hustru Anna — firmans grundare — levat nu skulle de säkerligen gjort stora ögon. Den forna manufakturaffären har förvandlats till en mysig hemslöjdsbutik. Och som kronan på verket har familjen Per och Berit Göransson byggt sig ett boningshus, även det i hemslöjdsstil.

En broschyr

Per Göransson:

— Det behövs egentligen inte så mycket. Vi har sänt ut en enkel broschyr om vårt företag och ger dem tipset att komma hit.

Och det allra roligaste för Per Göranssons del är att turisterna kommer tillbaka.

— Det finns de som kommit hit fyra somrar å rad.

Per Göransson står också till tjänst med guidning på Strömsholmen. För det mesta är det Sven Lantz som ställer upp, men även han själv brukar koppla av ibland med en båttur och guida turister!

Turistkarta

Ydre-Slöjd ligger mitt i samhället utmed riksväg 32. Nu har Per Göransson låtit tillverka en överskådlig turistkarta, på vilken han prickat in olika sevärdheter.

— Vi har inte så mycket att visa i vår bygd, men det som finns skall vi inte glömma för turisterna, säger han.

På Göranssons karta kan man lätt finna vägen till ex Hätte och Seglarvik, Mada gravfält, vandrarhemmet, Gripenbergs slott, Torpa kyrkby etc.

Blåvik och Liljeholmen och färjeläget finns också med liksom Asby skolmuseum liksom Nogra Vi — ett attraktivt område för turisterna. Tidervalsrum och Smedtorp, badet i Malexander, Sven Stolpes Stjärnsand, det finns också med.

— Och naturligtvis Osjöfors handpappersbruk och Norra Kvills nationalpark. På sistone

har folk också börjat fråga om vägen till Katthult — Emils snickarböd — så den finns med.

Om man kan säga att väggan var ett knyte, så stämmer det med Ydre-Slöjd.

— Min morfar började faktiskt som gårdfarihandlare. Han hade en käpp och ett blått knyte och vandrade omkring i bygderna. Fadern fortsatte i butiken i Sommen.

Heltidsjobb

— Det var 1969 som vi sadlade om och utökade med hemslöjdsalster, berättar Per. För många legotillverkare, som tidigare hade hemslöjden som hobby vid sidan om, har det blivit ett heltidsjobb. Som för Stig Karlsson exempelvis, tranåsbon som gör tavlor av trä och som tillverkar ordspråk — också i trä!

— Jag har väl kontakt med ett hundratal olika tillverkare. Så många är det således som slår mynt av turisternas intresse för den lilla affären i Sommen. Den har vuxit sig stor. Blä i handarbetsmaterial. Det sänds över hela Sverige.

— Vi skickar ut kollektioner till alla syföreningar i hela landet. Totalt är det 1 500 grupper som vi gör affärer med. Med grupper förstås syföreningar och studiecirklar.

— Det är verkligen trevliga kontakter. Ända upp till Kareuando — där är det kyrkoherden som styr och bestämmer även i syföreningen.

Flitigast med synålarna är dock damerna i södra Småland och Uppland.

— Vi gör färdiga mönsterpaket. Och "vi" är lika med Berit Göransson, Märta-Greta Nilsson, Inga-Lill Karlsson, Eva Hellström och Per Göransson.

Stora skaror

Den forna manufakturboden har sålunda förvandlats till en spännande butik, dit folk kommer i stora skaror från olika håll i landet. Per Göranssons motivation att förändra sin butik har verkligen slagit väl ut.

Det har säkrat en god inkomst inte bara för honom själv utan också för många andra människor och företag!

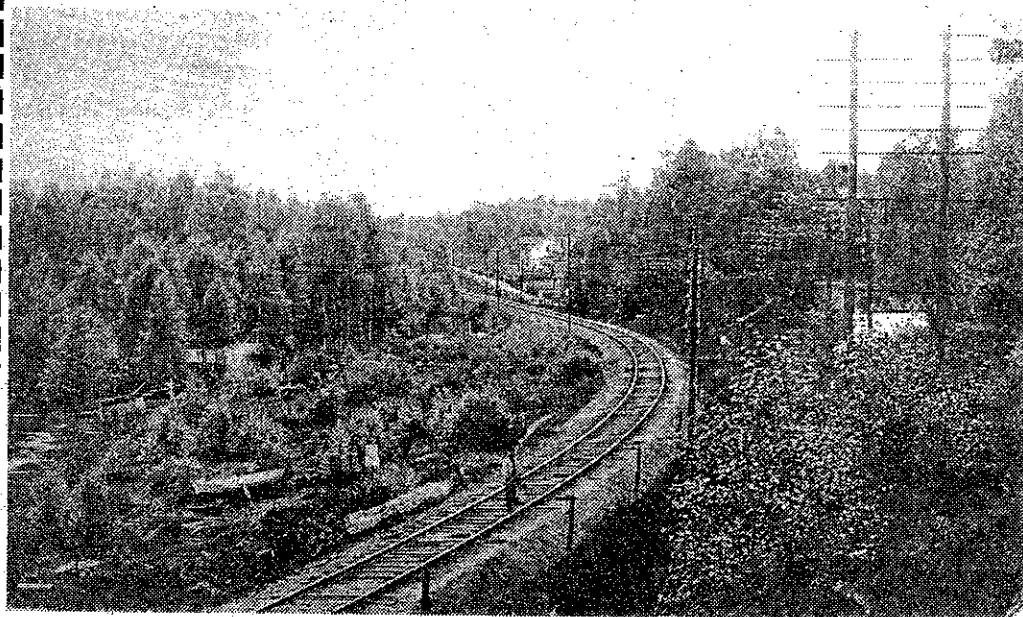
Och när det gäller Göranssons funderingar om turismen, som ni kan läsa i en annan artikel, så är de värda att begrunda!

a landet. 1 500 syföreningar har Ydre-Slöjd som

En dröm om Sommen som en storstation

Trenä.
Posten
Fred.
27/8-76

Järnvägen löper strax söder om Sommens station, med stationsbyggnaden uppe på kullen till höger. Fotot är taget år 1908.

När det sista skenparet på Östra stambanan spikades fast vid "landsvägsporten vid Säbysjön" den 2 november 1874 och den högtidliga invigningen av banan ägt rum den 18 i samma månad, hade banarbetarna fullgjort sitt värv i de här bygderna. De kunde återvända till sina hemorter eller söka anställning på annat håll. Ett fåtal av dem kunde få stanna kvar vid järnvägen. Så var det t ex med de s k banvakterna.

Banvaktstugorna låg tätt utmed banan, de närmaste var vid Grytbäcken, Sommen, Södra Sjöstugan och Tenbäcken. I de två förstnämnda fick två med samma namn sin placering, i Grytbäcken A J Nilsson från Rydaholm, f 1841, och i Sommen A J Nilsson från Moheda, f 1849. Nu kunde de gifta sig och bilda familj.

○ Baptister

Till Sommen kom vid den tiden en handlande Wallin, en gudfruktig man som samlade de troende till små sammankomster i hemmen och bildade en s k friförsamling. Ur denna växte efter hand en annan församling fram, som efter en dopförrättning i sjön Sommen bildade Sommens baptistförsamling. Det var år 1885. Bland de sex första som bildade denna församling var även banvakt A J Nilsson i Grytbäcken och hans maka Matilda.

Ättlingat till familjen Nilsson finns kvar i bygden, och det baptistiska arvet är även representerat.

En son, Carl E Nilsson, f

1877, nödgades på grund av sjukdom sluta arbetet vid järnvägens verkstäder i Stockholm, och bedde sedan i föräldrahemmet i Sommen till sin död 1929. Han har som diktare skildrat bl a sitt barnsoms hem i Grytbäcken, arbetslivet i huvudstaden och kanske framför allt naturen i sin hembygd.

○ Rallarebas

Rallarebasen Karl Magnus Magnusson från Frödinge kom också att stanna kvar i Sommen. Han fick som uppgift att sköta den pumpstation, som skulle försä ångloken med vatten. Hans hustru Anna fick hand om telefonstationen, som hon hade installerad i sin lilla stuga invid vägen och förestod under 38 år. Då tog barnbarnen vid i ytterligare 38 år till 1956, då växeln automatiserades. Karl Magnusson avled år 1904 och hans maka Anna år 1932.

○ Storstation

I en tidningsartikel Ett gammalt stationshus histo-

ria från år 1950 görs följande reflektion: "Sommen skulle bli en storstation, det ser man på huset, den skulle bli kontakten mellan stora världen och bygderna kring Sommens stränder.

I Sommen skulle skogens timmer och massa lastas upp på den sjökaj, som kom till samtidigt med att stationen byggdes, och från Sommen skulle bönderna runt sjön få sina tyngre varor. Ja, det var t o m en gång på tal att man medelst slussar skulle kunna anknyta sjön Sommen till Kindasjöarnas vattensystem, och man projekterar en särskild järnväg från Sommen till Jönköping".

○ Flera stationskarlar

Detta krävde stationskarlar. Under de fem första åren i Sommen finns tre sådana placerade här, Olaus Andersson-Hagberg f 1848, Hemsjö, Oskar Lindholm-Nilsson f 1854, V Husby, och Frans August Johansson f 1856 i Åtvid.

FORTS I NÄSTA NR

Strövtåg i hembygden
av Sven Lantz

DEL I

Strövtåg i hembygden av Sven Lantz

DEL II

Järnvägen byggde också bostad åt dem, ett trefamiljshus på statens område 500 m söder om järnvägsstationen. Denna finns fortfarande kvar, men är nu sedan 1930 i privat ägo, möbelsnickare Emil Gustavsson köpte den först och nuvarande innehavare är svärsonen Olof Lilja och hans fru Ruth. Hyresgäst på andra våningen är fru Karin Andersson.

1895 flyttade banvakt A J Nilsson från Moheda till Sommen och då blev även banvaktsstugan, som låg nära järnvägsstationen, bostad för en stationskarl.

○ En skämtare

Ett hopp framåt i tiden till 1914-15, och vi är framme i en tid som många sommenbor ännu minns. K J Sandahl var bangårdsförman, D E Magnusson, Edvard Dahlström, F A Karlsson, Oskar Carlström, Severin Johansson, K V Johansson var stationskarlar.

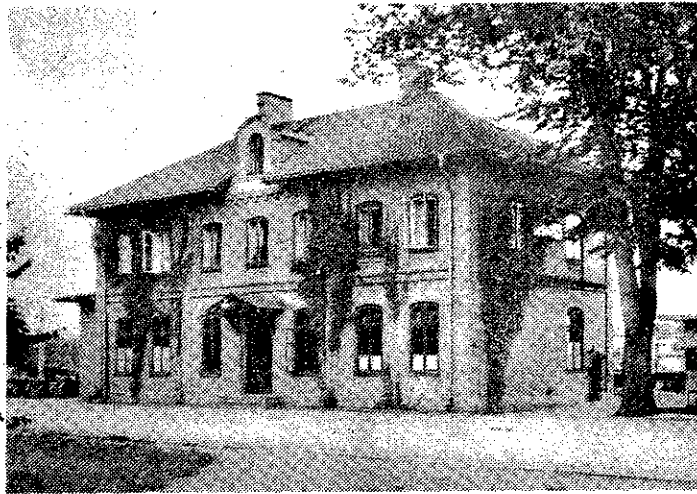
Oskar Carlström f 1882 i Gårdeby kom från Norrköping 1913. Han var en gemytlig och skämtsam person, i bygden känd som visångare och historieberättare vid offentliga tillställningar. Följande lilla historia kan var exempel på hans skämtlyne.

Han kom en dag ner till sitt arbete vid stationen och stegade in på expeditionen där just då Karl Vigant var i tjänstgöring.

○ Elefanter

Carlström: "Ja, i morrn var det ju de skulle komma". Vigant, helt ovetande om vad saken gällde, men helt med på noterna: "Ja, ja visst ja. Och så tidigt sen, redan klockan fem måste vi vara här och ta emot dem. Vi får väl försöka få ut dem ur vagnarna och vattna dem nere i sjön". "Ja, ja det blir nog bäst." "De blir väl besvärliga för oss att klara, men vi får väl ta dem lite försiktigt, elefanterna." "Ja, ja, det går nog bra."

Samtalet hade åhörts av en lantbo, som var vid stationen i något ärende, och nästa morgon klockan fem, berättas det, var bangården fullsatt med åskådare som

Det här är järnvägsstationen i Sommen från en annorlunda vinkel. Bilden är tagen från sidan, mot landsvägen.

skulle åse händelsen. Men då var inte Carlström där. Han hade nog inte tänkt sig det slutet på historien.

○ Kock som stins

Stationsinspektörerna, stinsarna, bodde på andra våningen i stationshuset. Det var först V H J Kock, löjtnant i marinen, f 1844. Han stannade i åtta år. Sedan kom C G E Dankwardt, 12 år, C A Blomberg, 14 år, Ch F Svensson och J R Sandahl. Om Ch Svensson heter det i ovan nämnda tidningsartikel från 1950: "En inbiten ungar, som gjorde till sin livsuppgift att dämpa de vilda sederna i stationens väntsal, och det gjorde han så grundligt, att de ständiga fejderna till slut resulterade i att en avbasad sommenyngling och stinsen möttes inför Norra Vedbo häradsrätt med stinsen som svarande. Det blev böter, men fostrarnitet svalnade därför inte. 1917 flyttade Svensson från Sommen och blev expeditionsförreståndare i Göteborg, där det väl var lite lugnare."

○ Stäm vid tinget

Vad den nämnda händelsen, som slutade vid häradsrätten beträffar, så lever den ännu i friskt minne, och en av dem som var med kan berätta.

"Vi var några stycken pojkar i gänget, tre med namnet John, Nisse, Oskar o Sixten. Vi roade oss en dag med att försöka träffa bufterna på några lastvag-

nar, med småsten för att höra hur vackert det klingade. Det var vid kajen. Ett stycke ifrån stod Harry och tittade på, han var några år yngre än vi.

När då stinsen kom ut, som vi hade väntat, sprang vi allt vad tygen höll, men Harry stod kvar, infet ont anande. Men det var honom som Svensson fick tag i och gav en sittopp. När han kom hem och berättade händelsen, var det som Harrys far tog hand om saken och stämde stins Svensson för misshandel. Det hela var för oss ett rätt oskyldigt skämt."

Det var Harry Swärm, som blev den skyldige, och han berättade också en gång om samma händelse.

○ Drömmen försvann

Både stationskarl K J Sandahl och stinsen J R Sandahl gjorde betydande insatser på det andliga området.

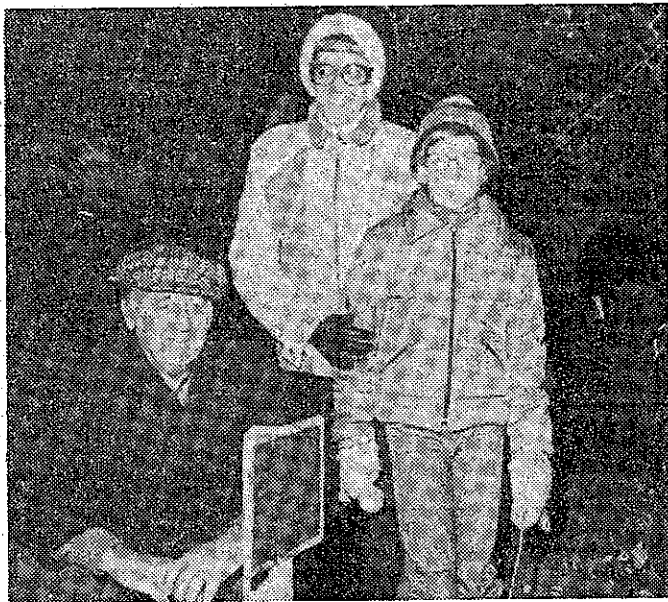
Stationsskrivarna bodde i regel i Burchardtsberg utom K A Kjellin, som med familj bodde i Karlsberg.

Så blev väl ej Sommens station den storstation som man drömt om. Angbåtarnas och tågens roll övertogs så småningom av lastbilar och landsvägstrafik, men ännu minns Sommenborna den tiden med "de gamla stinsarna, stationsskrivarna och stationskarlarna. Pliktrogna, noggranna och säkra typer, som rikt fick erfara att kronans kaka är liten men säker, i synnerhet liten."

T-P.
30/8-76.
Måndag.

En dröm om Sommen som en storstation

ÖC 3/11-76.

Barnbarn och barnbarns barn till makarna Karlsson, Uno Wester, Inga Månsson och Per-Ola Wester (son till Kurt Wester, ett av barnbarnen som ej kunde närvara). I förgrunden minnesskylten från 1957 som minner vandraren som svunna tider

Torpen i Sommenbygden inventerade under 20 år

Sedan 1957 har Sommen-Bygdens SK bedrivit torpinventeringar och samtidigt utmärkt platserna med minnesskyltar. I år skulle skylt nr 20 ha satts upp om man följt traditionen. Men eftersom den första skylten som sattes upp vid ödetorpet Sandbergshem 1957 inte ägnades offentlig uppmärksamhet utan endast kom på plats genom kommitténs försorg, ville man i år gå tillbaka i tiden och låta allmänheten få taga del av de data som Kjell Tengbom hade samlade i sin "torppärm".

På lördagen gjordes därför en utfärd till torpet Sandbergshem som ligger under gården Sandliden. En skara på nära 50 personer samlades för att lyssna till Kjell Tengboms berättelse om bl a grenadjärtorpet och dess innevärnare.

De sista som bodde på Sandbergshem var makarna Karl Otto och Hanna Charlotta Karlsson, som bodde där till omkring 1908, då torpet också revs. Vid minnestunden var ättlingar till makarna Karlsson närvarande nämligen Uno Wester, Inga Månsson och Per-Ola Wester representerande tredje och fjärde ledet. Uno Wester överlämnade till skyltkommittén en handling från den

lösöreauktion som Karl Otto Karlsson höll vid avflyttningen från Sandbergshem. Handlingen var en redovisning från auktionsförrättaren. Jämförda med dagens kostnader och summor var 1908 års ytterst blygsamma.

● Jur kand Hans Linton har utsetts till sakkunnig i statsrådsberedningen, där han skall ansvara för internationella frågor.

Gruvtolvan i Kiruna slopar kravet om pension vid 60 år för ovanjordsarbetarna när Gruvs avtalskonferens hålls i Stockholm i mitten av november. Detta något överraskande beslut fattades vid ett medlemsmöte i Kiruna på måndagen.

IT 1/11-76

Sandbergshem — — ett ödetorp i sommentrakten

Sommen — bygdens skidklubb hade på lördagen en hösträff vid ödetorpet Sandbergshem. 45 deltagare samlade träffen trots att den första snön började falla på eftermiddagen. Ordföranden Bengt Bevenby välkomnade och vände sig särskilt till de som har anknytning till stället.

Kjell Tengbom höll ett intressant anförande över detta torpställe där klubben satte upp sin första skylt för nära 20 år sedan. Då hölls ingen samling som nu, utan det var några klubbmedlemmar som gick ut en lördag och satte upp skylten. Därför tyckte man att det var lämpligt att samlas här i dag.

Det är inte brist på gamla torpställen som gjort att det inte blev den 20:e skylten i år. Det finns en uppsjö av sådana men föreningen vill att de skall ha ett visst intresse med platsen. Många av ställena som funnits är det ingen som vet något om, många gånger är det svårt att få reda på den exakta platsen där de legat.

Meningen är dock att i fortsättningen leta fram de torpställen som det ännu går att få fram fakta om.

På Sandbergshem bodde knekten 116 Sand, han hade det tydligen ganska gott ställt, ty han bodde inte själv i detta torp de sista åren. Han hade ett större ställe i dessa trakter och hyrde ut detta. Det var ju hans "knektatorp".

De sista som bodde här var Carl Otto Carlsson och hans hustru Johanna Charlotta. Torpet revs 1908 och det finns bara några rester av murstocken kvar, och så förstås minnesskylten som sattes upp 1957.

Efter Tengboms anförande blev alla bjudna på kaffe vid den värmande brasan.

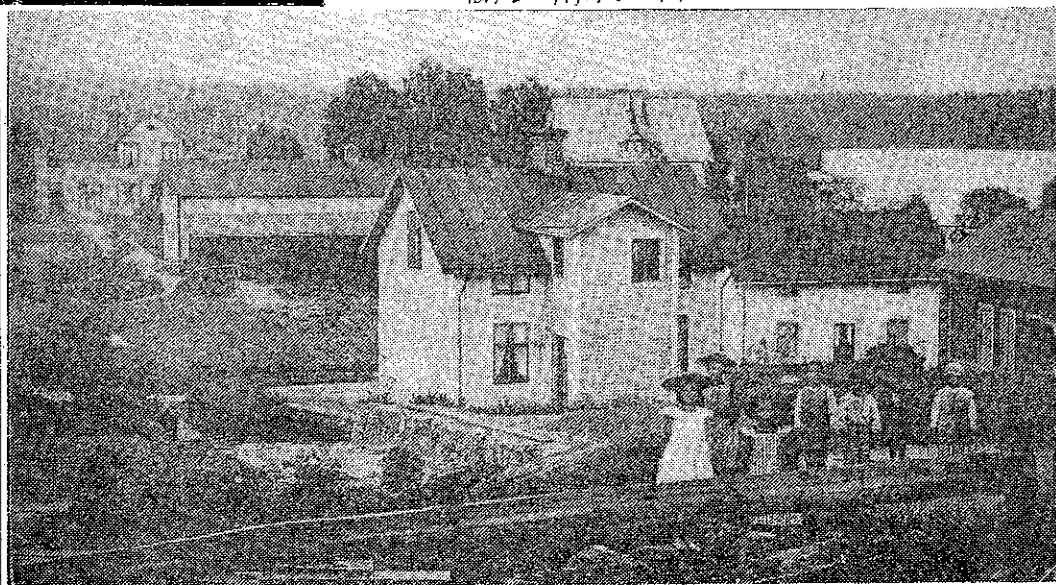
En rodd på sjön Sommen

Den gamla bilden

En bild från sekelskiftet. Fotot togs strax nedanför Stallberga gård i Sommen. Gården ägdes då av godsägare Carl Lander. I båten sitter i aktern Anna Lander iklädd tidsenlig hatt och med solparasoll. Vid årorna en av söner-

na till hovrättsrådet Bratt som bodde i Sommen om sommaren. Det kan vara Ivan Bratt – det s k Brattssystemets upphovsman. Bilden är alltså tagen omkring 1900 då Sommens vatten var kristallklart överallt i sjön.

Mars Apr. 77.

En bild från Sommen

Den gamla bilden

Denna gamla bild har vi fått från Yngve Nordström, sommenbo men numera bosatt i Södertälje. Detta vykort är ett parti av Sommen. Huset i fronten tillhörde byggmästare Lindqvist, t v platsen för

nuvarande Holavedsträ och den s k Ungdomsgården. Huset t h som skymts användes av järnvägstjänstemännen. Och längst t h ses en skymt av sjön Sommen.

7.P. 28/3-77.

Helge Karlsson.

Två pionjärer i Sommens samhälle

Norra Vedbo häradsallmänning sträcker sig från Sommens samhälle väster ut efter länsgränsen till Jägersborg, mot söder till Jägersholm och Juditsmålen och slutar i en spets nära Sännevadet. Den östra gränsen följer ungefär landsvägen och järnvägen norrut. Det blir ett område nära fem km på bredden som mest och nära tio på längden.

När länsstyrelsen, som då hade att tillsätta skogvaktare på allmänningen, ansåg det nödvändigt att anställa en ny sådan på våren 1860, fick skogvaktaren Carl J F Lander, Stengårdshult, befattningen med anseende till sin "vitsordade stora frejd och lämplighet för övrigt". Han skulle erhålla bostadslägenhet i Bygget och i lön 270 riksdaler riksmünt. Carl Lander var vid den tiden 24 år gammal och ingick äktenskap med Emilia, f Grönberg, från Nisafors i Småland. Lander själv var från Sköllersta i Närke.

Enligt bestämmelserna skulle skogvaktaren bo inom eller i närheten av allmänningen. Bygget och även Muggebo, som var boställen, låg mitt inne i området.

Till stationen

Men järnvägen kom att rätt snart dragas fram i den östra kanten och en station byggdes på Råckebrons ägor vid sjön Sommen. Tomter började säljas och hus byggdes kring järnvägsstationen. Detta lockade unga familjer att bosätta sig och söka arbetsuppgifter här. De första sågverken anlades. Även Carl Lander förvärvade en tomt på Råckebrons ägor, och där byggdes ett av de första husen i Sommen, Odensberg, år 1863. Ännu tio år senare tycks dock familjen Lander fortfarande inneha bostället Muggebo, som det året härjades av brand. Byggnaden uppfördes på nytt och avsynades i november samma år, men troligen hade familjen Lander redan då flyttat in i sitt hus i Sommen. Odensberg låg alldeles invid stora landsvägen,

nära Sommens station och sjön och på gränsen till allmänningen. Närmaste granne var familjen P J Holmberg på Sommensberg.

Den Landerska familjen hade nu sju medlemmar. Äldste sonen Carl Emil hade emigrerat till USA redan 1880, 19 år gammal, och tre små flickor hade 1877 skördats av den förödande sjukdomen difteri, som även tidigare härjat i bygden.

Hyresgäster i Odensberg på 1890-talet var kaptenen vid första livgrenadjärregementet Tyko Gullencreutz med familj och ångbåtsbefälhavaren Emil Norde-man. Trävaruhandlare Axel Samuelsson med familj bodde här i början av 1900-talet liksom den danske greven Jörgen von Seeel med fru och Augusta Brauner, änka efter friherre Nils Brauner.

Stallberga

År 1881 förvärvade Carl Lander Stallberga gård av ägarna Oscar och Emilia Hall, Spångsholm. Gården sköttes sedan gammalt av en arrendator medan ägarna bodde på annat håll. På 1600-talet hade Stallberga varit i Wrangel-ska ättens ägo. Nu bodde ägaren på nära håll, och när Odensberg visade sig vara eftersökt av hyresgäster, kunde den nye ägaren bygga sig ett eget hus på gårdens mark åt sig och sin familj. Det blev en villa på den plats där förut arrendatorsbostaden legat; denna hade flyttats ett stycke upp i backen med fri utsikt över Sommenfjärden mot norr. 1896 var den nya villan färdig och familjen Carl Lander flyttade in där. Det är det nuvarande Somudden, namnet givet av Ernst Liljedahl, som med sin familj bodde där i ett tiotal år från 1926. När sedan nuvarande ägaren, trävaruhandlare Josef Fritzell, köpte Stallberga, flyttade han med familj in i den gamla arrendatorsbostaden, som nu blev gårdens huvudbyggnad.

Carl Lander var högt aktad och värderad i samhället. Bland hans offentliga uppdrag kan nämnas

ledamotskap i kyrko- och skolråd. När en skola skulle byggas i denna del av distriktet på 1880-talet, vägrade hans ord tungt i debatten. Det torde vara helt hans förtjänst att skolan kom att ligga på Stallberga gårds ägor. Därmed fick de barn, som kom från gårdarna ute i bygden, närmare till skolan än om den förlades i Sommens samhälle, vilket också var på tal.

I början av 1900-talet hade skolan en lärare, P N Rosén, som höll mycket hårt på disciplinen, och ibland blev det kanske lite oroligt, när pojkarna i de sista klasserna tyckte, att läraren var alltför sträng. Men om Carl Lander trädde in genom dörren vid ett sådant tillfälle, vilket kunde hända, blev det alldeles tyst och lugnt.

"Eftersom skogvaktare Carl Lander i Sommen tjänstgjort som Norra Vedbo häradsallmännings skogvaktare i 40 år, får styrelsen uppdraga åt ordf M Theel att ingå till Kungl Patriotiska Sällskapet och begära dess stora guldmedalj för lång och trogen tjänst. Denna framställning blev givetvis beviljad." (Ur ett protokoll från år 1899.)

År 1906 begärde den äldrige skogvaktaren Carl Lander avsked från sin befattning. Framställningen beviljades och beslöt ledigförklarade platsen.

Ny skogvaktare

Den 6 oktober 1906 utsågs bland 19 sökande skogvaktare J D Gustafsson, Schedevi, till häradsallmänningens skogvaktare. Han begärde att få flytta från Muggebo och bosätta sig i Sommens samhälle, vilket beviljades. Han bodde sedan med sin familj i Björkbacka i Villaängen. I november 1918 avled Gustafsson i spanska sjukan, och hans efterträdare blev Erik Eliasson, Tranås. Han efterträdde i sin tur av sonen, nuvarande skogsmästaren Nils-Erik Eliasson. Kronojägare Carl Lander avled år 1924 vid 88 års ålder.

En sentida ättling i Sommen minns väl sin morfar som den intresserade och strävsamme värdaren av alla trädgårdens träd, buskar och blommor under äldrandets år i Stallberga.

"Tydligt var den år 1860 nyanställda skogvaktaren Carl Lander synnerligen duktig och i besittning av de kunskaper i skogsskötsel som den tiden kunde erbjuda. Tidigt började han med skogskultur och anlade plantskola. Dessamma kan sägas om sonen, kronojägare Axel Lander, som under faderns sjukdom i mer än två årtionden hade närmaste ansvaret för skogen."

I styrelsens protokoll av den 27 maj 1952 erinrades om skogvaktare Erik Eliassons bortgång och om hans förtjänstfulla 32-åriga gärning i allmänningens tjänst. "Till ny skogvaktare utsågs utan ansökningsförfarande den avlidne son, skogsmästare Nils-Erik Eliasson, som upprätthållit tjänsten under faderns sjukdom."

Råckebron

Uppgifterna är hämtade ur boken om Norra Vedbo häradsallmänning av häradsdomare Ernst Göransson, Falla, utgiven strax efter hans bortgång 1959.

Axel Lander var den andre sonen till Emilie och Carl Lander, född år 1863. Han var som nämnts sin fader behjälplig som skogvaktare i omkring 20 år. Men när fabriks AB Ydria bildades 1898 och fabrik byggdes på Råckebrons ägor, köpte bolaget Råckebro gård av ägaren, som även blev bodelägare. Och ägare till Råckebron var vid den tiden Axel Lander. Det förhållandet torde alltså ha förekommit, att det var far och son som en tid var ägare till det mesta av Sommens samhälles område, Carl Lander Stallberga och Axel Lander Råckebron.

Där efter ägnade sig Axel Lander dock mest åt trävaruaffärer. Han blev ledare för Ångbåtsbolaget Sommen, som köpte upp och fraktade virke, timmer och ved

I september 1910 firade Emilie och Carl Lander sitt guldbryllup på Stallberga, Emilie med en vacker guldkrona på huvudet. Ovan till vänster Axel Lander med fru Anna och dottern Karin. Till höger Otto Månsson med fru Elin f Lander och deras tre barn. En av flickorna är Astrid, nu bosatt i Sommen

från trakterna kring sjön på pråmar och som flottar till hamnen i Sommen.

Efter att ha övertagit fastigheten Odensberg efter sin fader 1908, lät han uppföra en egen villa mellan Odensberg och Sommensberg. Den fick namn efter den gamla torpstugan på tomten, Talleglantan, förkortat till Glantan. Även Axel Lander var mycket allmänt intresserad och anlitad. Han tillhörde kommunalnämnden sedan 1906 och invaldes i Säby so-

kens första fullmäktigeförsamling 1919, samt var ordförande och verkställande direktör i Tranås sparbank.

"Lander som var virkeshandlare och chef för Ångbåtsbolaget Sommen, hade på 1890-talet blivit huvudman i sparbanken, men då han 1905 utsågs till ordf i Östgötabankens filialstyrelse förnyades inte hans mandat. År 1924 återvaldes han emellertid och följande år blev han styrelseledamot, ordförande och verkställande direktör.

Lander var känd som en skicklig affärsman och god administratör och innehade under flera år posten som ordförande i taxeringsnämnden." (Citat ur boken Tranås Sparbank 75 år.)

På grund av sina uppdrag i Tranås och den minskade ångbåtstrafiken flyttade Axel Lander med hustrun Anna f Lynell och dottern Karin till Tranås, och bodde där till sin död. Han avled år 1954 i en ålder av fyllda 90 år.

SVEN LANTZ.

Dammen brast i Sommen

Den gamla bilden

Årets vårflöde har varit rikligt, men frågan är om det inte var värre i april 1908 i Sommen, skriver folkskollärare Sven Lantz. Den gången brast dammen och nuvarande Mossebogatan var som en enda bäck. Den provisoriska dammbyggnaden utdömdes av länsstyrelsen på ansökan av handirektören i 3:e dis-

triktet och kronolänsman Sigurd Pira i Tranås. AB Ydria ålades att uppföra en ny för allmänhetens säkerhet fullt betryggande dammbyggnad. Kortet ägs av Inga Svensson. Det togs 9 april 1908. I bakgrunden Rockebro såg och i förgrunden den sönderskurna vägen.

Skogsområdet Norra Vedbo häradsallmänning sträcker sig från Sommens samhälle väster ut efter länsgränsen till Jägersborg mot söder till Jägersholm och Juditsmålen och slutar i en spets nära Sännevad. Den östra gränsen följer ungefär landsvägen och järnvägen norrut. Det blir nära fem km på bredden som mest och nära tio på längden.

När länsstyrelsen, som då hade att tillsätta skogvaktare på allmänningen, ansåg det nödvändigt att anställa en ny sådan på våren 1860, sökte skogvaktaren Carl J F Lander, Stengårdshult, den befattningen, som han även erhöi. Det var med anseende till "hans vitsordade stora frejd och lämplighet i övrigt".

Han skulle erhålla bostadslägenhet i Bygget och i lön 270 riksdaler riksmünt. Carl Lander var vid den tiden 24 år gammal och ingick äktenskap med Emilia, f Grönberg, från Nissafors i Småland. Lander själv var från Sköllersta i Närke.

*

Enligt bestämmelserna skulle skogvaktaren bo inom eller i närheten av allmänningen. Bygget och även Muggebo, som är boställen, låg ganska mitt inne i området.

Men järnvägen kom att rätt snart dragas fram i den östra kanten och en station byggdes på Råckebrons ägor vid sjön Sommen. Tomter började säljas och hus byggdes kring järnvägsstationen. Detta lockade unga familjer att bosätta sig och söka arbetsuppgifter här. De första sågverken anlades.

Även Carl Lander förvärvade en tomt på Råckebrons ägor, och där byggdes ett av de första husen i Sommen, Odensberg, år 1883. Ännu tio år senare tycks dock familjen Lander fortfarande inneha bostället Muggebo, som det året härjades av brand. Byggnaden uppfördes på nytt och avsynades i november samma år, men troligen hade familjen Lander redan då flyttat in i sitt hus i Sommen: Odensberg, alldeles invid stora landsvägen, nära Sommens station och sjön och gränsen till allmänningen. Närmaste granne var familjen P J Holmberg på Sommensberg.

*

Den Landerska familjen bestod nu av sju medlemmar. Äldste sonen Carl Emil hade emigrerat redan 1880 till USA 19 år gammal och tre små flickor hade under ett och samma år, 1877, skördats av den förödande sjukdomen difteri, som även tidigare härjat i bygden.

Som hyresgäster i Odensberg på 1890-talet nämnes kaptenen vid 1:a livgrenadjärreg Tyko Gyllencreutz med familj och ångbåtsbefälh Emil F Norderman. Trävaruhandl Axel Samuelsson som bodde där i början av 1900-talet, den danske greven Jörgen v Scheel med fru och Augusta Brauner, änka efter friherre Nils Brauner.

*

År 1881 förvärfade Carl Lander Stallberga gård av ägarna Oscar o Emilia Hall, Spångsholm. Gården sköttes

Strövtåg i hembygden med Sven Lantz

sedan gammalt av en arrendator medan ägaren bodde på annat håll. På 1600-talet hade Stallberga varit i Wrangelska ättens ägo, med Herman Wrangel som ägare, far till fältherren Carl Gustaf Wrangel.

Nu bodde ägaren på nära håll, och när Odensberg visade sig vara eftersökt för hyresgäster, var det inget som hindrade att den nye ägaren uppförde ett nytt hus åt sig och sin familj på gårdens mark.

Det blev en villa på den plats där förut arrendatorsbostaden legat, denna hade flyttats ett stycke längre upp i backen med fri utsikt över Sommenfjärden mot norr. 1896 var den nya villan färdig och familjen Carl Lander flyttade in där. Det är det nuvarande Somudden, namnet givet av Ernst Liljedahl, som med sin familj bodde där i ett totalt år från 1926.

Carl Lander var högt aktad och värderad i samhället. Bland hans offentliga uppdrag kan nämnas ledamot av kyrko- och skolråd. När en skola på 1880-talet skulle byggas i denna del av distriktet vägrade hans ord tungt i debatten. Min far, som senare även tillhörde skolrådet, höll före att det var Carl Landers förtjänst att skolan förlades på Stallberga ägor. Därmed fick de barn, som kom från gårdarna ute i bygden, på häradsallmänningen, närmare till skolan än om den förlades till Sommens samhälle, som väl också var på tal.

I början av 1900-talet hade skolan en lärare, P N Rosén, som höll mycket hårt på disciplinen, och ibland blev det kanske lite oroligt i de sista klasserna, när pojkar-na tyckte att läraren var alltför sträng. Men om Carl Lander trädde in genom dörren vid ett sådant tillfälle, vilket hände, blev det alldeles tyst och lugnt. Han hade

respekt och värdighet med sig. Så har det berättats.

*

"Eftersom skogvaktare Carl Lander i Sommen tjänstgjort som Norra Vedbo häradsallmännings skogvaktare i 40 år, får styrelsen uppdraga åt ordf M Theel att ingå till Kungl Patriotiska Sällskapet och begära dess stora guldmedalj för lång och trogen tjänst. Denna framställning blev givetvis beviljad". Ur ett protokoll från 1899.

År 1906 begärde den äldre skogvaktaren Carl Lan-

der avsked från sin befattning. Framställningen beviljades och beslöts ledigförklara platsen. Den 8 okt 1906 utsågs bland 19 sökande skogvaktare J D Gustafsson, Schedevi, till häradsallmänningens skogvaktare. Han begärde att få flytta från Muggebo och bosätta sig i Sommens samhälle, vilket också beviljades. Han bodde sedan med sin familj i Björkbacken i Villaängen.

I nov 1918 avled Gustafsson i spanska sjukan och hans efterträdare blev Erik Eliasson, Tranås. Han efterträddes i sin tur av sonen, nuvarande skogsmästaren Nils-Erik Eliasson.

Kronojägare Carl Lander avled år 1924 vid 88 års ålder.

*

En sentida ättling i Sommen kommer ihåg sin morfars som den intresserade och strävsamme vårdaren av alla trädgårdens träd, buskar och blommor under ålderandets år i Stallberga.

"Tydligen var den år 1860 nyanställda skogvaktaren Carl Lander synnerligen duktig och i besittning av de kunskaper i skogsskötsel som den tiden kunde erbjuda. Tidigt började han med skogskultur och anlade plantskola.

Detsamma kan också sägas om sonen, kronojägare Axel Lander, som under faders sjukdom i mer än två årtionden hade närmaste ansvaret för skogen". I styrelsens protokoll av den 27 maj 1952 erinrades om skogvaktare Erik Eliassons bortgång och om hans förtjänstfulla 32-åriga gärning i allmänhetens tjänst. "Till ny skogvaktare utsågs utan ansökningsförfarande den avlidnes son, skogsmästare Nils-Erik Eliasson, som upprätthöllt tjänsten under faders sjukdom."

Uppgifterna är hämtade ur den bok om Norra Vedbo Häradsallmänning av häradsdomaren Ernst Göranson, Falla, som utkom 1959, kort efter hans bortgång.

*

Axel Lander var den andre sonen till Emilie och Carl Lander, född år 1863. Han var som nämnts sin fader behjälplig som skogvaktare i omkring 20 år. Men när fabriks AB Ydria bildades år 1898 och fabriken byggdes på Råckebrons mark köpte bolaget gården av ägaren, som också blev bolagsdelägare. Och ägare till Råckebo gård var vid den tiden Axel Lander. Det torde alltså ha varit det förhållandet, att det var far och son som en tid rådde om det mesta av Sommens samhälles område, Carl Lander Stallberga och Axel Lander Råckebron.

Därefter ägnade sig Axel Lander mest åt trävaruaffärer. Han blev ledare för Ångbåtsbolaget Sommen, som köpte upp o fraktade virke, timmer och ved från trakterna kring sjön på prämar och som flottar till hamnen i Sommen. Bland ångbåtarna påminde namnet Balder liksom Odensberg om den forntida gudasagan. Efter att ha övertagit fastigheten Odensberg efter sin fader 1908, lät han även uppföra en egen villa mellan Odensberg och Sommensberg, som fick namn efter den gamla torpstugan på tomten, Tälleglantan, förkortat till Glantan.

*

Även Axel Lander var allmänt intresserad och anlitad. Han tillhörde kommunalnämnden från 1906 och invaldes i Säby sockens första fullmäktigeupp 1919, var ordförande och verkställande direktör i Tranås sparbank.

"Lander, som var virkeshandlare och chef för ångbåtsbolaget Sommen, hade på 1890-talet blivit huvudman i sparbanken, men då han 1905 utsågs till ordf i Östgötabankens filialstyrelse förnyades inte hans mandat. År 1924 återvaldes han emellertid och följande år blev han styrelseledamot, ordförande och verkställande direktör. Lander var känd som en skicklig affärsman och god administratör och innehade under flera år posten som ordförande i taxeringsnämnden". (Ur boken Tranås Sparbank 75 år.)

På grund av sina uppdrag i Tranås bl a och den minskade ångbåtstrafiken flyttade Axel Lander med hustrun Anna, f Lynell, och dottern Karin till Tranås, där Axel Lander avled år 1954 i en ålder av 90-år.

Sven Lantz

Sommarvandring bland minnena från gångna tider i Sommen

Sven Lantz i Sommen återkommer i dag med sina skildringar från en gångens tid, från de gamla torpställena och deras innevänares liv i helg och söcken. Förra gången berättade Sven Lantz om torpet Bergslund och Johan Petter Persson, som han också återkommer till i nedanstående artikel, vilken emellertid mest handlar om stället Fällorna och de som bodde där. För att samla in uppgifter har hr Lantz besökt såväl landsarkivet i Vadstena som bruksarkivet i Boxholm.

Av de tre torpställena på andra sidan sjön, mitt emot Sommens samhälle, Hagalund, Bergslund och Fällorna, finns nu bara Hagalund kvar. De andra är borta för länge sedan, Bergslund revs år 1885, Fällorna 1890. Alla tre låg i en rad utefter sjön, ett par hundra meter från den, med ett mellanrum på omkring 400 meter, förenade med en smal gångstig.

Till Hagalund är det lätt att komma med roddbåten. Dit flyttade Karl Johan Tiberg och hans maka Hedda från Bergslund, när detta revs år 1885. Hagalund är nu ett friköpt idylliskt sommarställe.

Från Hagalund har det gått att komma på stigen över en mosse norrut till platsen, där Bergslund har legat. Efter den våta våren med ökning av vattenståndet tror vi dock att det är säkrast att ro

omkring udden och söka upp Bergslund den vägen.

Här bodde på sin tid Johan Peter Persson med sin familj till år 1867, då han emigrerade till Amerika och den övriga familjen ett år senare, 1868.

Nu har terrängen blivit lite mer otillgänglig, snarig och bergig. Men ett stycke längre mot norr går vi på resterna av den gamla gångstigen och är framme hos Johan Peters närmaste granne åt det hållet, Peter Almgren i Fällorna.

Minnesskylt

Över den nu företagna kalthuggningen höjer sig ett ståtligt barrträd av gransläktet med tudeiad stam, och där i närheten står några gamla körsbärsträd och en apel med små kart, stora som nypon. Några små stenrösen ligger också uppkastade här och var.

Efter lite tetande hittar vi också minnesskylten, som Sommenbygdens skidklubb satte upp 1969: Vandringsmän, här ser ni resterna efter torpet Fällorna, som revs omkring 1890. Här bodde Adolf Fredrik Fredriksson och hans hustru Johanna Persdotter.

Just här var det ju som Sommenbygdens skidklubb bildades en dag i mars månad, "skuggornas och katastrofens år, när världskriget var ett faktum", 1940.

Henry Lätth var med från början, blev styrelseordförande de tio första åren.

Men låt oss nu gå ännu lite längre tillbaka i tiden!

Före Fredrikssons hette alltså torparen på Fällorna Peter Almgren och hans hustru var Eva Charlotta, född Björk, från Säby

församling. De hade sju barn.

Peter Almgren var född i Ekeby församling år 1803. Han lärde sig skomakareyrket och bodde först i Juthemmet, ett ställe under Spiksborgs gård nära vägen mellan Sommen och Boxholm. Av kyrkoherden i församlingen erhöll han i augusti månad 1845 följande vitsord: "Att skomakaren Peter Almgren i Juthem uti denna församling, född 1803 5/8, begagnar salighetsmedlen och härstädes är känd för en ärlig levnad, intygas på begäran. Ekeby den 10 augusti 45. C A Aurelius, pastor loci."

Snatteri

Anledningen till detta begärda intyg kan utläsas av ett utdrag ur Skänninge rådhusrätts protokoll för den 11 augusti samma år.

"Stadsfogde Ullman hade till denna dag instämt skoarbetaren Peter Almgren i Juthemmet på Spiksborgs ägor i Ekeby socken, att ansvara för att han marknadsdagen den 14 sistlidne februari olovligen tillgripit tre kannors järngryta från grytförsäljare Jakob Brattström från Karlskoga i Närke.

Vid pårop av detta mål inställde sig åklagaren och den tilltalade, som då erkände förhållandet, var efter den tillgripna grytan förvisades och värderades till 24 daler riksmünt. Då han för otrohetsbrott tillförne ej dömd straffad varit, dömes att böta det snattades halva värde med 12 daler samt i stadens sakristia enskilt skrifta sig och avlösas. Orkar han ej böta, försonar han sin förseelse med tre dagars enskilt fängelse."

Ännu en gång råkade emellertid Almgren i klammeri med rättvisan, och det var år 1852, då han var anklagad för delaktighet i tjuvnad. Hur det gick den gången är oss dock inte känt.

Tranas Tidning

9/7 - 77.

Vargatider i Sommen

Hur som helst så beslöt sig Almgren för att flytta från Juthemmet, och då torpet Fällorna under Boxholms bruk blev ledigt efter backstugusittare P J Svensson, som bott där i fem år, sökte sig Almgren dit. Det var år 1859.

Fällorna har troligen sitt namn efter där utsatta vargfällor. Stället ligger vid Vargfallebergen och nära intill ligger Lindön, som förr hette Skallön, kanske samlingsplats för skallgång efter varg. Ännu så sent som år 1854 vet vi att en varg fångades i dessa trakter av torpare C J Nilsson på torpet Lyckan under Sandliiden.

Såg samhället växa upp

Inte var det något större hemman som Peter Almgren nu hade hamnat på. En av ledarna i Sommen-Bygdens Skidklubb har lämnat följande uppgifter:

"Torpet som revs omkring 1890, var ganska stort, 5x7 meter och innehöll som vanligt ett litet kök och ett större rum. På torpet fanns också en ladugård, och de nu igenväxta åkerlyckorna födde en ko och några smådjur. På detta torp kunde invånarna från berget se

Sommens samhälle växa upp och de hade en fin utsikt över sjön!"

Så långt Kjell Tengbom.

På avstånd såg de gårdarna Stallberga, Räckebro och Grytbäcken. Längre åt höger låg Sjöstugan, Vikön, Viken, Sandliiden och Hester.

Något vidare jordbruk på det här torpstället var det nog inte att tänka på. Men Almgren hade ju sitt skomakeri och det torde ha gett sysselsättning och inkomster. Troligen gick han också omkring i den omgivande bygden till gårdarna väl hemmastadd i sitt yrke. Hans granne Johan Petter i Bergslund hade 50 öre om dagen om han gjorde extraarbete i skogen åt Boxholm och samma möjlighet torde säkert även Almgren kunnat räkna med.

Emigrerade

Ären gick in på 1860-talet. Det var väl rätt knapert med födan i torpstugorna men så kom därtill de svåra missväxterna 1867 och -68. Johan Petter i Bergslund gav upp och emigrerade till Amerika 1867 och hans familj kom efter följande år. Tre år senare 1870 följde familjen Almgren deras exempel.

Ombud för den här trakten var fanjunkare Daniel Asproth i Tranås, som gav råd och upplysningar till dem som ämnade emigrera. Dit kunde med förtroende de intresserade vända sig.

Färden gick från New York vidare till Chicago och slutade kanske i någon av staterna Missouri, Kansas, Nebraska eller Illinois. Vi måste lämna både familjen Johan Petter Persson och Peter Almgren där i förhoppning om att de gick en ljus framtid till mötes.

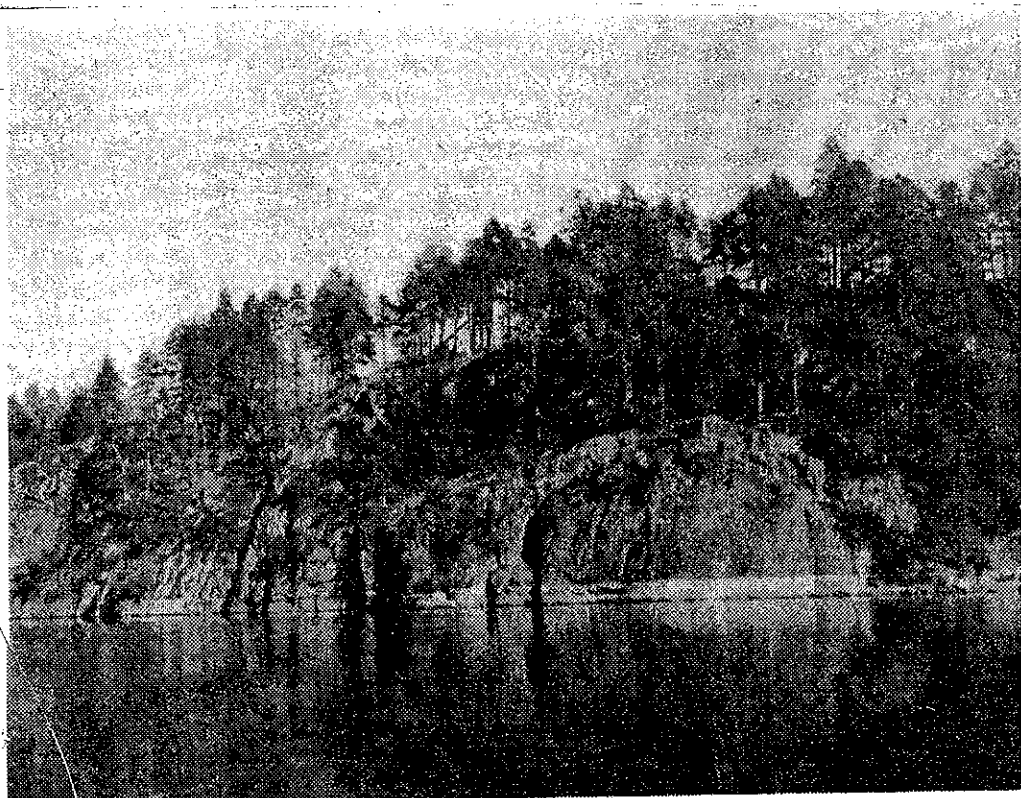
Nytt folk

Hemma i Fällorna flyttade nu i stället familjen Adolf Fredrik Fredrikson in. Även han måste söka sig en inkomst på sidan om, och det blev vid sågverket i Boxholm. Dit hade han att gå åtta kilometer och det kunde han inte göra varje dag. Han låg över på något ställe och var hemma på söndagar och helgdagar. Ibland fick något av barnen, döttrarna Ida eller Anna, gå med mat eller bud till far mitt i veckan. Barnens mor dog redan vid 50-årsåldern och på äldre dar fick Adolf Fredrik en tillflyktsort hos dottern Ida och mågen Nilsson på Vikön. Han slutade sina dagar på ålderdomshemmet i Ekeby.

Här slutar vår sommarvandring bland minnena från för länge sedan gångna tider. Det måste ha varit ett många gånger mödosamt liv, både för Johan Petter i Bergslund och Petter i Fällorna. Men jag tror att de sökte tröst och hjälp hos varandra, de följdes åt, både här hemma och på vägen till främmande land.

Och ännu blommar syrenerna om våren vid Bergslund och fruktträden och vildrosorna fram på sommaren vid Fällorna.

SVEN LANTZ

Vargfallebergen. Torpet Fällorna låg bakom berget.

Vänd!

Vikön har sedan lång tid tillbaka varit bebodd. Här har man funnit rester av en smältugn för myrmalm och även slagghögar. Numera äger en Tranåsfamilj ön och har den som sommarställe.

När den vägfarande kommer söderifrån på landsvägen från Sommens samhälle, passerar han gränsen mellan Småland och Östergötland strax norr om Grytbäckens gård. Bäckens som ingår i namnet rinner under vägen och järnvägen österut och hamnar till sist i ett stort kärr, som är sjön Sommens nordligaste del här i trakten. Bäckens utgör länsgränsen.

I kärret viker gränsen av mot söder ner mot sjön, och gör först en sväng åt väster innan den går vidare söderut till Lindön, som är ett gränsmärke och delad så att ena hälften tillhör Småland och den andra Östergötland.

Vikön, som är belägen strax utanför sandbanken och med landförbindelse genom en stensatt gångstig, har sedan lång tid tillbaka varit bebodd, hur länge är inte gott att säga. Men det har funnits rester efter en

skattejord, utan att nybyggaren hade att erlægga någon köpeskilling till Kronan."

Det näraliggande Grytbäckens var boställe för regementstrumslagare och det lika närliggande Viken var kronoskattehemman.

Allt tycks tala för att Vikön sedan gammalt varit ett självständigt och självägande ställe. Ingen intilliggande gård har kunnat framvisa fullständiga bevis och med stöd av ägodelskarta påvisa att Vikön hört till någon av dem.

Onekligen ligger gården Viken bäst till i det fallet, Vikön ligger i direkt förbindelse med vägen från den gården. Men alla anspråk i den riktningen avgjordes när den senaste innehavaren med stöd av den s.k. Egna hemsbesittarlagen för en rätt blygsam summa friköpte Vikön och sedan kunde helt och fullt känna sig som "herre på täppan."

Ur odlarsynpunkt är denna ö inte mycket att räkna med, men som boplats är läget så mycket bättre. Sedan ett par år tillbaka är en Tranåsfamilj ägare till Vikön och har den som sommarställe. Huvudbyggnaden är från 1880-talet och ön är väl en av de små öar i sjön Sommen, som sedan lång tid tillbaka varit bebodd hela året om.

Strövtåg i hembygden av Sven Lantz

Denna sväng åt väster på kartan beror på att Grytbäckens ägor i Småland här går ner till sjön och utgör gräns och därvid också hänvisar den lilla klippön Vikön att höra till Östergötland.

Övriga gårdar, som har markågor till sjön är Viken, Hester och Sjöstugan. Närmast sjön finns en trädbevuxen sandbank där två sommarstugor har uppförts, och på båda sidor om denna sandbank går vattnet från kärret ut i sjön. Det mesta vattnet rinner ut på östra sidan om banken, där gränsen mellan Vikens och Hesters ägor går i en kanal och vassbevuxet öppet vatten.

Ingen av gårdarna här vid gränsen har kunnat framvisa någon karta över sina ägor där Vikön är medtagen. Deras gränser slutar vid sjön.

smältugn för myrmalm och efter slagghögar, vilket tyder på att bebyggelsen kan vara mycket gammal.

I början av 1800-talet betecknas Vikön som "nybygge". Då bodde där avskedade livgrenadjären Sven Vigen med hustru och barn. Det var dock främst i Norrland som nybyggare "till främjande av odlingens fortskridande fordom gynnades av staten genom vissa förmåner, skattefrihet under upp till 30 år, s.k. frihetsår m m för anläggande av nybygge å Kronans stora allmänningar, skogar och ödemarker."

Det kan ju möjligen vara så, att Vikön kommit att tillhöra detta slag av nybygge, som "sedan föreskrivna uppodlings- och byggnadsåligganden fullgjorts erhöi kamerala benämningen

En presentation av ungdomsföreningen Klippan

Det är en tidig morgon på våren troligen år 1909-10. Medlemmarna i ungdomsföreningen Klippan i Sommen har samlats för att fira vårens ankomst ute i naturens sköte. Mötesplatsen är en vacker äng nära Lugnet vid den gamla landsvägen på andra sidan järnvägen.

Den 25 maj 1896 bildades ungdomsföreningen inom bap-

Den gamla bilden

tistförsamlingen, som hade bildats tio år tidigare. "Och den har sökt att vara den sistnämnda till hjälp och nytta." Så skrev Robert Granberg vid församlingens 20-årsredogörelse år 1905.

Följande år, 1906, har han låtit trycka en liten skrift, som han kallat Våra deviser eller medlemmarne i Sommens kristna ungdomsförening Klippan och som han föredrog vid föreningens möte den 5 mars samma år. I denna har föreningens 40 medlemmar fått var sin vers och nu kan vi låta honom själv berättat om några av dem.

Broder Baard, som står främst, På matrikelns blad, Han är trogen i allat vad han gör, Som affärsman-ej sämst, I kollegernas rad Fastän yngst, men det råder han ej för.

Elias Baard var föreningens ledare i många år, och han står på bilden längst tillhöger i den mellersta raden.

Aron Magnusson ger Jag ej bättre devis, Än att god in i själen han är. Att så sällan han ter Sig bland oss bevis, Att ej misstro till "barnen" han bär.

Aron Magnusson var bror till Granberg, affärsman och en av grundarna till Sommens Möbelfabrik. Han är dock inte med på bilden.

Men nu kommer en son Utav Arons hus Och hans namn det är Levi förstas. Om affären rätt mån, ej om smicker och krus. Det syns tydligt på pappa han brås.

Levi Magnusson står vid björken i mitten på bortre raden.

Ej förglömma jag må Den som maka jag fått, Hennes namn är ju Elna, ni vet. Hon är flitig som få Har jag länge förstätt, Det är tur för en fattig poet.

Robert Granberg med maka Elna står längst till vänster å bilden. Den sista versen i boken har han ägnat sig själv och den lyder:

Jag ej skriva förmår Om min egen person, skriv du

Elna, du känner mig bäst.

— Han musik ej förstår, Kan ej sjunga en ton, Men vid skrivbordet sitter han mest.

De flesta av föreningens medlemmar är nu borta, men av de nu levande kan nämnas tre av skräddarmästare K E Karlssons i Fridsberg döttrar, Alice, nr två från vänster av flickorna som sitter på baken, Ruth, nr fyra, nu i Linköping, och Naemi snett upp till höger, nu bosatt i Vadstena.

Alice Carlsson är nu 83 år gammal, men fortfarande vid god vigör. Hon bor i Tranås, och hon kan nämna namnen på så gott som alla som är med på bilden.

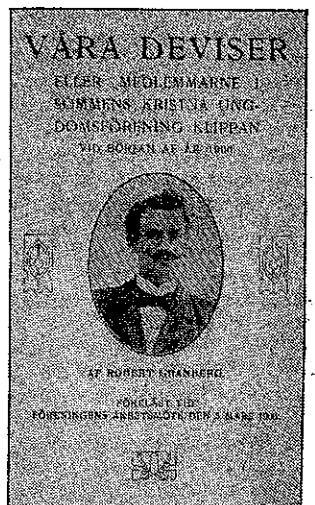
Till vänster om henne på bilden sitter den goda vännen Hillevi Gustavsson, hon kom senare att bli hustru på Katars gård. Elias Baard, affärsman och fabrikör, var en ledare av stora mått, ständigt verksam och kunnig inom olika områden och flitigt anlitad. Han kvarstod länge som ledare i både baptistförsamlingen och ungdomsföreningen till sin bortgång 1959 vid 77 års ålder.

Ovanför Barred på bilden står, säkert känd av många tranåsbor "Robert Karlstedt, se där Har vi också en bror, Som vill vandra sin Gud till behag. Utav livets besvär Är hans andel ju stor, Men han bidar en ljusare dag."

På bilden har de manliga medlemmarna grupperat sig i bakgrunden utom den unge Sten Pettersson, affärsbistråd, 19 år gammal, som dock skördades av spanska sjukan 1918. Han fick sitta bland flickorna längst fram.

Ungdomsföreningen Klippan fortlevde i många år framåt och ökade sitt medlemstal. 1923 bildades en juniorförening som delvis övertog ungdomsföreningens verksamhet, varvid en viss tillbakagång kunde märkas. Men många tänker äh med saknad på gångna tider och gemenskapen i ungdomsföreningen Klippan i Sommen.

Sven Lantz

Somudden. Från talarstolen på planen berättade han bl a om händelsen när Gustav Vasa drev danskarna ur landet år 1521. Komna till Västerås fann dalkarlarna källare och vinbodar fyllda med vin, mjöd och körsbärsdrink och lät sig väl smaka. Men när Gustav Vasa såg att inte faran var över, högg han med värjan i hand av banden till vinfat och öltunnor.

"Hellre vill jag se öl och vin rinna, men inte mitt tappra folks blod, och deras liv komma till spillo som det lätt kunde ha blivit".

Här var Liljedahl helt dramatisk och i sitt rätta esse.

500 PÅ FESTEN

Kaffe serverades till ett pris av 50 öre och när kassören kunde räkna in 240 kronor i kaffekassan, visade det att omkring 500 personer den gången besökt sommarfesten.

Skulle det inträffa regn under festen, stod alltid den stora lövade logen på gården till förfogande.

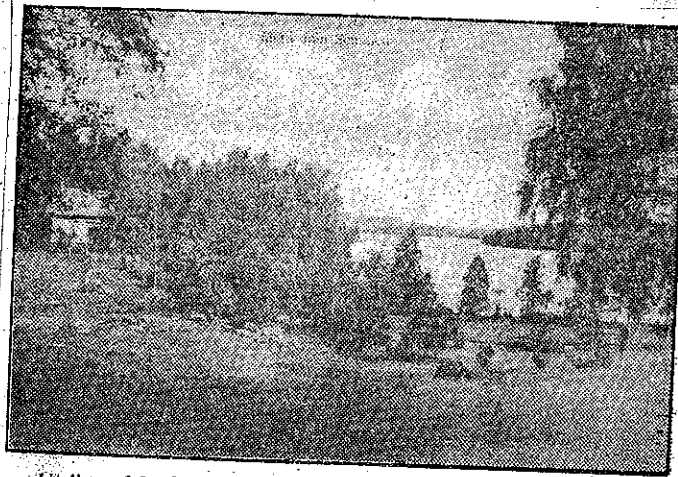
Blåbandsrörelsen hade vind i segien, åtminstone fram till förbudsomröstningen 1922. Medlemsantalet var en tid uppe i 150.

Intresset svalnade väl efter hand. Den sista festen på Stallberga kulle hölls år 1936 och ersattes sedan med båtresor med Boxholm II till Norra Vi, Malexander, Helgebo, Tullerum. Tidigare hade även båtresor med ångaren Carl Johan företagits.

REFLEKTIONER

Vid föreningens 60 år 1950 var Granberg orolig för framtiden och skrev sina "reflektioner".

"Säg ska vi lägga ner vår verksamhet, trots det att rusdrycksbruket än florerar? Skall väl vår samtid se att vi blir bet? Nej, till vårt bättre jag vi appellerar!"

Utsikten från Stallberga kulle mot norr. Dr Åhmans sommarvillan syns till vänster.

Det gick ännu några år. 1960 firades de 70 åren.

"Det är ingen stor eller märklig organisation, men den har dock utfört ett värdefullt arbete under de gångna decennierna", skrev denna tidning bl a. Bland de främsta kämparna då nämns särskilt Hjalmar Johansson, medlem i 57 år, Allan Törnqvist och Sten Nilsson med 51 år som medlemmar.

Det var många som tappade modet efter förbudsomröstningen 1922. Man skulle aldrig ha släppt Brattsystemet och låtit spriten bli fri. Den förkättrade motboken hämmade nog spritflödet, menade man.

Men sommarfesterna på Stallberga kulle glömmes vi aldrig. □

SVEN LANTZ

Sommens Blåbandsförening den var något att räkna med

Sommens Blåbandsförening vid den tiden, då den var som starkast. K H Hörberg och Robert Granberg ses sida vid sida i mitten på andra raden.

Vid sidan av den väg, som fordom drog förbi Sommens stränder, och invid den senare framdragna järnvägen ligger den lilla kullen klädd med björkar och gräs. Intill ligger gården, från början arrendatorsbostad, men en gång flyttad till sin nuvarande plats och numera bebodd av ägaren själv. Många minnen är förknippade med denna plats, särskilt i samband med Sommens Blåbandsförening.

Denna förening bildades den 15 mars 1890 med läraren C A Dahlin som initiativtagare och förste ordförande. Efter hans flyttning var det flera som övertog ledningen, bl a en tid fabrikör Aron Magnusson och hans bror Robert Granberg. 1910 utsågs målarmästare K H Hörberg som ordförande, och han stod kvar i en lång följd av år.

Det var vid den tiden, som Stallberga kulle upptäcktes som den lämpliga sommarmötesplats som den blev. En ganska stor jämn plan närmast vägen upp till gården och bakom en backslutning lämplig att slå sig ner på med god överblick och inom nära hörhåll. Allt i stil med Hubbarpsskogen fast i betydligt mindre format.

Mötena hölls vanligen i Elimkappellet, men på somrarna drog man gärna ut till gårdarna i trakten, Sjöstugan, Skärpan, Sävsjön, Vännersten, Långliden. Men den stora sommarfesten hölls alltid på Stallberga kulle. Och den drog alltid stora skaror av besökare.

JUBILEUMSVERS

Vid föreningens 20-årsjubileum föredrog Robert Granberg en återblick på vers över de gångna åren.

"Den 15 mars 1890 bildades av fem personer den förening, som i dag efter sin 20-åriga tillvaro inbjudit allmänheten till Minnesfest. En vers löd: Nu Hörberg kiubban fått i arv, Fast han rest bort i dag. Och nu skall Johansson i Varv Få hålla föredrag".

Hörberg var en god organisatör, metodist och lokalpredikant, och sommarfesterna hade alltid ett gediget program. Förutom föredrag av någon känd talare förekom alltid även sång och musik. Sångarbröderna från Boxholm kom och då föredrogs t ex sången om "Kentucky tös" och många andra vackra sånger. Under åren 1912—1917 medverkade föreningens egen blåsorkester Blåklockan under Gustav Falks ledning.

LILJEDAHL DRAMATISK

Som föredragshållare medverkade någon gång även Ernst Liljedahl, som senare kom att med familj bosätta sig i Stallberga på